

007

cahier is
een uitgave
van Archipel

007

cahier

cahier is
een uitgave
van Archipel

PALIMPSEST¹

Een palimpsest is een hergebruikt stuk perkament dat voor handschrift dient. De antieke term voor een palimpsest is codex rescriptus. De bovenste laag van dit perkament (met de tekst erop) werd afgeschrapt zodat het perkament opnieuw beschreven kon worden. Dit werd gedaan omdat perkament kostbaar was en er geen waarde meer werd gehecht aan de oorspronkelijke tekst. Men zou denken dat door de palimpsesten veel oude geschriften verloren zijn gegaan, maar het tegendeel is eerder waar. Vaak bleef de oorspronkelijke tekst toch nog deels zichtbaar en onder ultravioletlicht valt de onderliggende tekst vaak goed te ontcijferen. Het is aan de kostbaarheid van het perkament en aan deze palimpsesten te danken dat veel oude geschriften bewaard gebleven zijn: een deel van het origineel werd juist achter het nieuwe schrijven en laat sporen achter van wat eens was. Palimpsesten worden de dag van vandaag overduidelijk gebruikt om details van het verleden aan te duiden.

1. Palimpsest: Frans: palimpseste – Latijn: palimpsestus – Grieks: palimpsestos (opnieuw afgewreven, i.h.b. van perkament om het opnieuw te gebruiken), van palin (opnieuw) + psèstos, verleden deelwoord 'afgewreven' van psaō (ik wrijf). De antieke term voor een palimpsest is codex rescriptus.
2. Vlaams Architectuurinstituut
3. Quote uit het vlugschrift *Onvoltooid verleden*
4. Deze bevindingen zijn gebaseerd op de thesis *Palimpseste in Architecture*, geschreven door Robbert Verheij, Faculteit Architectuur, TU Delft, Studio Explore Lab 19, 2015.

We kunnen er niet omheen; waar we ook kijken, we vinden steeds elementen die verwijzen naar het verleden. De sporen nagelaten door het transformatieve proces van tijd en geschiedenis zijn alom aanwezig. Of het nu gaat over een landschap, over een oude middeleeuwse stad, over een geologische transformatie, over een gebouw dat zijn verhaal doorheen de tijd laat aflezen... sporen vindt men overal. Als architect of stedenbouwkundige herschrijven we en herbouwen we permanent onze omgeving. We werken met landschappen, steden, gebouwen, objecten en hun onderlinge relaties. We werken met wat al is, met wat bestaat. We schrijven er overheen, we verweven ons eigen verhaal met het bestaande verhaal. Een nieuw verhaal komt tot stand. Geschiedenis vormt een continuïteit en niets blijft hetzelfde. Ik moet hier onvermijdelijk denken aan de prachtige titel van het vlugschrift dat het VAI² uitbracht naar aanleiding van de gewijzigde relatie tussen architectuur en erfgoed: *Onvoltooid Verleden*. We dragen het verleden mee en blijven het permanent vormgeven. Onvoltooid. Een onvoltooid proces. Een onvoltooid verleden.

"Architectuur is wellicht voor de eeuwigheid, maar gebouwen zijn nooit af. De functie van het gebouw of het verhaal kan wijzigen, en is nooit eindig of definitief. Het gebruik, de beleving en de functie bestendigen het voortbestaan ervan. De essentie van het voortbestaan is hoe de gebouwen betekenis geven aan de stad."³

Het gaat niet enkel over fysische transformaties, maar ook over immateriële dingen. We leren van onze ouders en voorouders, van onze leerkrachten, van mentoren, van mensen naar wie we opkijken,... Er zijn bepaalde herinneringen en historische gebeurtenissen verbonden met plaatsen. Er is een collectieve kennis die we als mensen delen, die een grotere uitgebreide geschiedenis en traditie heeft. Ook dit is palimpsest. Alles maakt deel uit van een complex en groter geheel: een gelaagdheid geworteld in vroegere momenten terug in de tijd. Ook dit tekent en vormt onze beslissingen en handelingen, en maken er inherent deel van uit. Palimpsest is een metafoor om de processen van transformatie door de tijd heen aan te geven. Verschijnselen die voorkomen in de wereld om ons heen veranderen en evolueren voortdurend, maar laten tegelijkertijd inscripties en sporen achter. De term palimpsest in de architectuur is daarom een relevante analogie omdat deze verwijst naar deze langetermijnprocessen. Het maakt ons bewust van de vele verschillende lagen waar wij als ontwerpers voortdurend mee werken en waaraan we nieuwe dingen toevoegen.

Tijdens het werkjaar 2019 van Archipel zullen we aandacht besteden aan diverse interpretaties⁴ van palimpsest in architectuur.

5. Term geïntroduceerd door Christian Norberg-Schultz, dat gaat over een bepaalde kwaliteit of karakter van de plaats

Palimpsest: plaats

Een palimpsestueuze plaats gaat over de elementen die doorheen de loop van de tijd in het weefsel als het ware ingeschreven zijn, die een inscriptie vormen. Het is een vorm van *genius loci*⁵, die niet alleen de plaats kenmerken, maar ook tekenen van de continuïteit van de tijd vormen. Ze bepalen de mate van betekenis en diepte van een plek. Een plaats kan poëtisch zijn en onze geest stimuleren. We kunnen ons thuisvoelen op een ongekende plek. Door het verstrijken van de tijd ondergaat elke plaats veranderingen maar behoudt tegelijkertijd elementen. Door de ingeschreven elementen van een plaats opnieuw te gebruiken, kunnen meer diepte en lagen worden gegenereerd.

Palimpsest: hergebruik / re-use

Architectuur gaat steeds meer over (her)schrijven: werken met bestaande gebouwen, plaatsen en materialen. Wat palimpsest de dag van vandaag zo relevant maakt, is het aspect van hergebruik. Hergebruik van gebouwen door er nieuwe functies of programma's in onder te brengen. Hergebruik in de zin dat bouwmaterialen kunnen worden gerecycled. Hergebruik gaat ook over het gevoel van herinterpreteren, herschrijven en herschikken. Deze palimpsest maakt ons bewust dat bepaalde dingen opnieuw gemaakt, hersteld en nieuw leven kunnen worden gegeven: architectuur als een remake: schrijven, herschrijven, overschrijven, ...

Palimpsest: geheugen

Het boek 'The Art of Memory' van Frances Yates onthult hoe het geheugen werkt: we verbinden beelden met onze herinneringen zodat de ene herinnering de andere helpt. De Grieken ontwikkelden een theorie over geheugensteuntjes die een deel van traditie en cultuur in leven hielden, terwijl de Japanners een andere interessante houding presenteerden, meer gerelateerd aan rituelen. Het Japanse tempelcomplex Naiku Shrine in Ise wordt om de twintig jaar volledig herbouwd. Er is geen waarde voor de fysieke materie, maar eerder voor rituelen en de continuïteit van traditionele bouwkennis. Het sacrale proces van het telkens opnieuw opbouwen herinnert aan een collectief geheugen en aan kennisoverdracht van traditionele Japanse architectuur voor de lokale gemeenschap. Het geheugen kan ook immateriële dingen suggereren, zoals ideeën, associaties en emoties. In die zin beschreef Charles Baudelaire het geheugen op poëtische wijze en hoe het gerelateerd is aan de geest: "Mon cerveau est un palimpseste et le vôtre aussi, lecteur. Des couches innombrables d'idées, d'images, de sentiments sont tombées

6. Quote van schrijver en intellectueel Thomas de Quincey (1785-1859) (*Suspiria de Profundis*) uit *Confessions of an English Opium-Eater* (1821), vertaald en geciteerd door Charles Baudelaire (1821-1867), in *Petits poèmes en prose, chapitre VIII Visions d'Oxford*, eerste tekst *Le palimpseste*. In het Nederlands: "Ontelbare lagen van ideeën, beelden, gevoelens zijn achtereenvolgens op je brein terecht gekomen, zo zacht als licht. Het lijkt erop dat elk het voorafgaande begraaft, maar geen enkel ervan is echt vergaan."
7. Eisenman werd sterk beïnvloed door de Franse filosoof Jacques Derrida en door de ideeën over deconstructivisme die zich tijdens het postmodernisme van de jaren 80 ontwikkelden. In zijn werk gebruikt Eisenman het palimpsest-concept als een manier om een site en een ontwerp open te breken in lagen, met zowel tastbare als conceptuele betekenis. In zijn benadering kunnen lagen site-specifiek, fysiek en historisch zijn, maar kunnen ook bestaan uit fictieve toevoegingen aan een site.
8. Allen, Stan. *Trace elements*. In Davidson, Cynthia (red.) *Tracing Eisenman: Peter Eisenman complete works*. London: Thames & Hudson, 2006.

successivement sur votre cerveau, aussi doucement que la lumière. Il a semblé que chacune ensevelissait la précédente. Mais aucune en réalité n'a péri."⁶

Het geheugen gaat over herinneren en om dat te doen moet je naar dingen in het verleden verwijzen en in het onbewuste graven.

Palimpsest: sporen

We kunnen naar sporen verwijzen als 'aanwezigheden uit het verleden' of 'momenten uit het verleden'. De idee van *sporen* wordt gebruikt om het moment te illustreren waarop het onderscheid tussen oud en nieuw vervaagt. Oud en nieuw worden naast elkaar geplaatst alsof het spoor een patina creëert. Het spoor hoort toe aan de drager en vice versa. Sporen kunnen even makkelijk ontstaan als ze kunnen verdwijnen. In de architectuur kunnen sporen als uitgangspunt voor het ontwerp worden gebruikt. Architect Peter Eisenman⁷ schreef in de jaren 80 al over palimpsest, geheugen en sporen. Hij gebruikte het begrip 'sporen' om de relatie tussen architectuur en de site te beschrijven. Stan Allen⁸ legt uit dat voor Eisenman de site van een project geen statisch gegeven is, maar iets dat door zowel de ontwerper als door de subjectieve bezoeker mee gecreëerd wordt. Eisenman werd beïnvloed door semantiek en zag zijn architectuur als schrijven: verhalen waarbij verschillende inscripties tijdens het ontwerpproces worden toegevoegd en die blijven hangen in het eindproduct. De bezoeker wordt verondersteld een gebouw te kunnen lezen door de sporen te decoderen en het verhaal van het ontwerpproces te reconstrueren.

Bij renovatie- en restauratieprojecten is het werken met sporen uit het verleden evident. Om het verleden niet uit te wissen, moeten we enkele sporen behouden. Men moet steeds oordelen of een bepaald spoor wel of niet wordt gebruikt; en in welke mate men er mee omgaat. Niet alle sporen kunnen op de voorgrond blijven, daarom wordt de notie van een palimpsestueuze overlay relevant.

Palimpsest: materialiteit

Wanneer men over palimpsest uitweidt, kan men om het begrip materialiteit niet heen. Het is trouwens net aan de materiaalspecificaties van perkament te danken dat de oude afgekrabde lagen in zijn *geheugen* bewaard bleven. Wat materialen betreft, moet men rekening houden met de kwaliteit van natuurlijke materialen die goed verouderen (hout, verweerd staal, graniet, steen, baksteen), het naast elkaar plaatsen van verschillende materialen, het manipuleren van materialen, traditionele bouwtechnieken, ...

9. Bailey, Geoff. *Time perspectives, palimpsests and the archaeology of time*. *Journal of Anthropological archaeology*, vol. 26, pp. 198-223, 2006.

Vakmanschap, natuur, kleur en sfeer zijn erg belangrijke aspecten. Het concept van palimpsest maakt ons bewust van de keuze om traditionele materialen te gebruiken en ze op een hedendaagse manier opnieuw te interpreteren. De bakstenen architectuur van Lewerentz heeft ons laten zien hoe een vergeten materiaal uiterst eigentijds en expressief kan zijn. Wij zijn permanent omringd door materialen. Materialen creëren sfeer. "Tijd zelf is een materiaal", schreef Sverre Fehn in 1997. Doorheen het verweren van een materiaal in de tijd laat het geschiedkundig verhaal zich aflezen.

Palimpsest: dialoog

Men kan stellen dat alle projecten op een of andere manier een dialoog aangaan met hun context en hun verleden, heden en toekomst: bij het ene al sterker uitgesproken dan bij het andere. Dialoog gaat in essentie over het moment waarop twee of meer elementen elkaar ontmoeten. Je zou ook kunnen zeggen: het moment waarop twee of meer tijdsperiodes – oud en nieuw bijvoorbeeld – samenkomen. De vraag die moet worden gesteld is hoe het moment van dialoog te articuleren. Door juxtapositie? Door verweving? Door overlapping? Door negatie?

Het opdelen van palimpsest in diverse aandachtspunten is misschien enerzijds artificieel, maar het laat anderzijds zien hoe ver palimpsest wel reikt. Het is niet mijn bedoeling alles te analyseren en uit elkaar te rafelen, maar net door het inzoomen de grote samenhang tussen alles aan te tonen. Bij het lezen van diverse bronnen duiken er tal van nuances op. In de archeologie bijvoorbeeld, bij het ontrafelen van diverse lagen, werkt professor Geoff Bailey het begrip palimpsest uit in diverse tijdsperspectieven. Hij presenteert vijf verschillende soorten palimpsesten⁹, die beschrijven hoe de verdeling van overblijfselen in het landschap kan worden beschreven vanuit een ruimtelijk en een tijdsperspectief: echte palimpsesten, accumulatieve palimpsesten, ruimtelijke palimpsesten, temporale palimpsesten en palimpsesten van betekenis. Of hoe stedenbouwkundige Frits Palmboom schrijft over gelaagdheden in palimpsest over het maaiveld in onze steden en landschappen geen oppervlakkig, tweedimensionaal gegeven is. Het heeft een materiële diepte, bepaald door het amalgaam van zijn geologische lagen. Het is onderworpen aan de natuurlijke dynamiek waarin land, water en wind elkaar beïnvloeden. Menselijke bezetting en verstedelijking gaan gepaard met het weggraven of het ophogen van locaties, door vervuiling, door erosie enz. Het maaiveld heeft een

10. Palmboom, Frits. *Landscape Urbanism: conflation or coalition?* Topos, vol. 71 pp. 43-49, 2010.

driedimensionaal reliëf, het heeft een fysieke en historische gelaagdheid, een economische waarde en een culturele betekenis.¹⁰

Om te eindigen citeer ik een stukje uit de negende stelling van het vlugschrift: *Gebouwen zijn nooit af, maar veranderen mee met de cultuur en de samenleving*. Het is gericht op de rol van erfgoed, maar kunnen we het niet verder opentrekken naar het bestaande gebouwde op zich? "Architectuur is een spiegel van de samenleving, erfgoed het collectieve geheugen dat met de maatschappij mee evolueert. Volgens die visie zijn gebouwen nooit af, maar veeleer een hoofdstuk in het grote verhaal van de stad en een gemeenschap. Naarmate onze leefwereld door globalisering, digitalisering en toenemende mobiliteit steeds groter en sneller wordt, groeit de behoefte aan verhalen die ons verbinden met een specifieke plek en tijd. Verhalen die bovendien openingen bieden naar de toekomst. Erfgoed is daarbij een uitnodiging en aanmoediging om verder te *schrijven* en de geschiedenis door te vertellen aan de volgende generatie."

Laag na laag...

Dit cahier is opgebouwd uit drie delen. Naast deze inleidende tekst worden de activiteiten in het tweede deel grafisch weergegeven. Voor een overzicht van de activiteiten verwijzen we naar de kalender op pagina 56-57. In het derde deel stelde Archipel aan elk bureau vier vragen over het thema palimpsest in de hoop een verzameling reflecties, impressies, interpretaties, visies over het thema op een eigenzinnige manier te bundelen. Archipel vroeg om minstens één vraag te beantwoorden.

En cours de route worden nog uitstappen naar projecten of bezoeken aan tentoonstellingen georganiseerd. We raden u aan het programma via de website www.archipelvw.be te blijven volgen voor wijzigingen, aanvullingen en meer info.

Wij hebben er alvast zin in!

Hera Van Sande

ACTIVITEITEN

Onvoltooid verleden

Lezing door
Sofie De Caigny,
directeur VAI
Vlaams
Architectuurinstituut

www.vai.be

Donderdag
24.01.2019

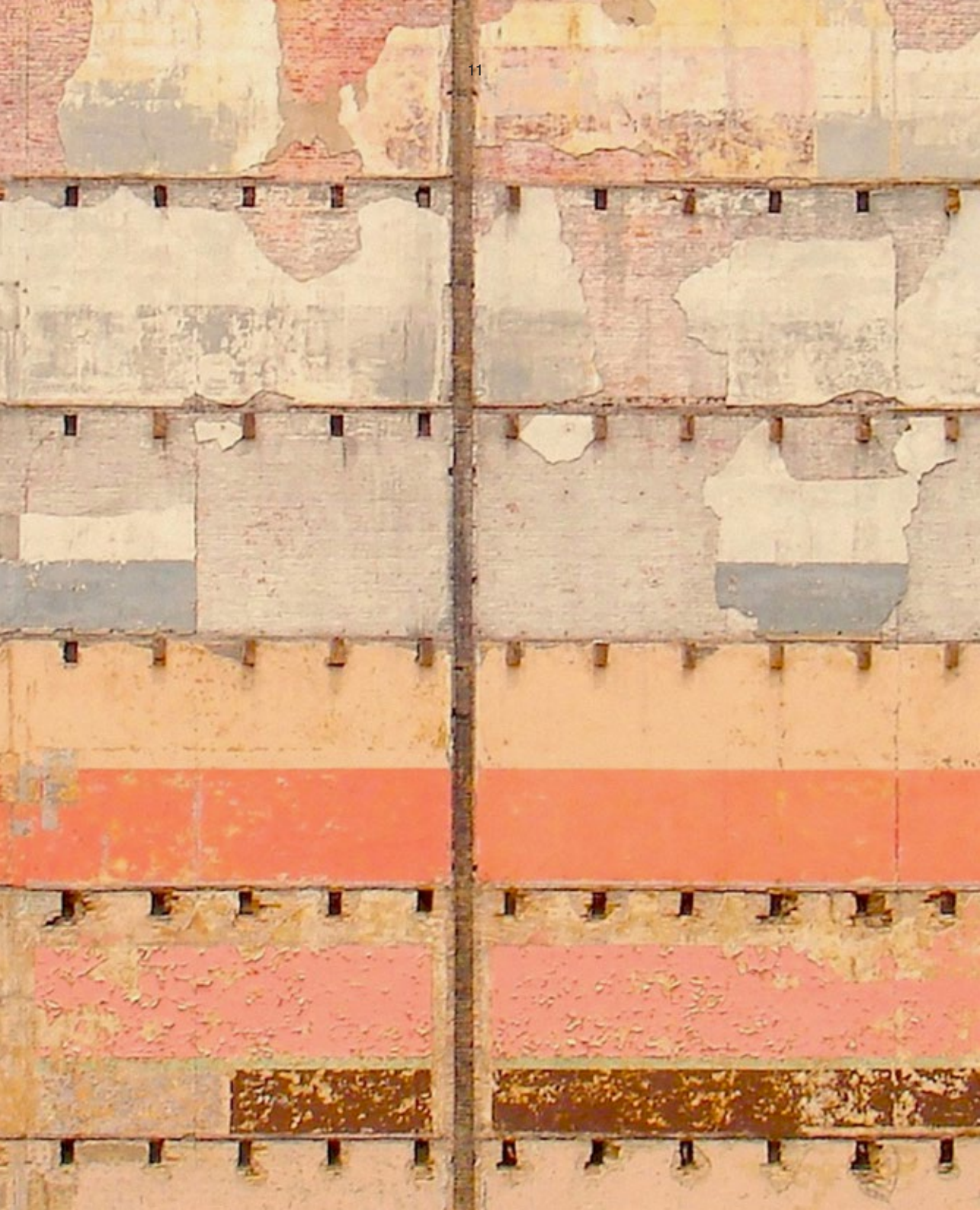
20:00

Theaterzaal, Ledeborg
(Gent)

Gesponsord door
PORCELANOSA

Het vlugschrift *Onvoltooid Verleden* van het VAI is een ideale springplank om het themajaar Palimpsest in te duiken. In een publicatie met negen stellingen over architectuur en erfgoed worden de vervagende grenzen tussen erfgoed en eigentijdse architectuur onderzocht. Renovatie- en restauratieprojecten, de transformatie en herontwikkeling van leegstaande gebouwen en terreinen, verdichtingsoperaties en reparaties aan het stedenbouwkundig weefsel vormen een steeds groter deel van de architectuurproductie. Steeds meer projecten grijpen op de bestaande gebouwde omgeving in. De toekomst van de stad wordt in toenemende mate bepaald door wat er al is. Het vlugschrift onderzoekt aan de hand van negen stellingen de nieuwe verhouding tussen erfgoed en eigentijdse architectuur. Om het grote vraagstuk van de bestaande gebouwenvoorraad op te lossen, is inventiviteit nodig. Inventiviteit die gepaard gaat met durf, de bereidheid om het experiment aan te gaan en risico te nemen. Vlugschrift *Onvoltooid Verleden* is een oproep daartoe. Sofie De Caigny (1977), directeur van het Vlaams Architectuurinstituut, loodst ons doorheen de verschuiving van tabula rasa naar tabula scripta. Voor de architectuur betekent dit een fundamentele verandering van de definitie van de kern van haar praktijk én haar theorie. Vrijwel de gehele architectuurtheorie, van Vitruvius tot in de 20ste eeuw, impliceert dat gebouwen op een maagdelijk leeg terrein worden geprojecteerd. Dit is echter vrijwel nooit meer het geval. Tabula scripta noemt de Nederlandse architect en rijksbouwmeester Floris Alkemade de huidige conditie in de architectuur: het beschreven blad. Tabula scripta is het tegenovergestelde van tabula rasa, waarbij een architect begint te tekenen op een wit vel papier. Het is een mooi beeld om de nieuwe werkelijkheid van de architectuur te vatten. Als architecten/stedenbouwkundigen schrijven en herschrijven we permanent onze omgeving. We dragen het verleden mee en blijven het vormgeven naar de toekomst toe. Onvoltooid.

www.vai.be/nl/publicatie/vlugschrift-onvoltooid-verleden-negen-stellingen-over-architectuur-en-erfgoed

Archipel architectuur- quiz

Vragen uit het rijke
architectuurarchief

Vrijdag
08.02.2019

20:00

Theaterzaal, Ledeberg
(Gent)

Gesponsord door
VANDE MOORTELE

Begin februari organiseren we de tweede Archipel architectuurquiz. Het wordt een wervelende quiz met vragen over architectuur in zijn breedste betekenis. De quiz focust op de architectuur van de 20ste en 21ste eeuw, met leuke film- of muziekfragmenten en verrassend beeldmateriaal die je verbeelding prikkelen.

Danish Design Days

Deens design
in Tour & Taxis

www.danishculture.eu

In samenwerking met
de Deense Ambassade en
het Deens Cultureel Instituut

Woensdag
20.02.2019

18:00

Tour & Taxis, Brussel

In de loop van februari verleent Archipel steun aan een initiatief van de Deense Ambassade en het Deens Cultureel Instituut. Tijdens de Danish Design Days loopt er een tentoonstelling over Deens design in Tour & Taxis te Brussel. Denemarken is een van de belangrijkste designlanden ter wereld. Dankzij de vele bekende ontwerpers uit de jaren 50 zoals Arne Jacobsen, Hans Wegner en Børge Mogensen, is Denemarken uitgegroeid tot een land dat synoniem staat voor strakke lijnen, hoge functionaliteit en een land waar op een andere manier nagedacht wordt over design. Dit event gaat gepaard met twee toonaangevende gastlezingen. Anders Lauberg Hansen (Deens Design Museum) vertelt de geschiedenis van het Deens design vanuit het perspectief van de stoel. Jan Gehl (Deens architect en stedenbouwkundige) brengt zijn visie over leefbare steden. Al meer dan een halve eeuw zet Jan Gehl zich in om steden (om) te vormen tot prettige leefomgevingen waarin de inwoners centraal staan. Hoe zorgen we voor aangename stads- en dorpskernen die uitnodigen om te wandelen, te fietsen, te lopen, te spelen en te wonen? De site van Tour & Taxis deed ooit dienst als het grootste goederenstation van Europa. De historische gebouwen waren in hun tijd al jaren vooruit op de rest van Europa: een prachtige architectuur met de innovatiefste technologieën van het moment. Binnen dit historische kader komt het collectief geheugen van het Deens design tot zijn recht.

SLOW (36h)

“Hoe trager
de ervaring,
hoe intenser
de herinnering”
Een beeld van een
diepingewortelde
cultuur in een heden-
daags Japan

www.concertgebouw.be

In samenwerking met het
Concertgebouw Brugge

22.02

23.02

24.02.2019

36 uren

Concertgebouw Brugge

Gesponsord door
TRIPLACO /
PRINT ACOUSTICS

Concertgebouw Brugge organiseert eind februari het event SLOW. Je krijgt gedurende 36 uren tijd om stil te staan: wandelen en halt houden in een maatschappij die loopt en de vlucht vooruit neemt. Het opzet is om *tijd* als *duur* te ervaren en maximaal van minimale middelen te genieten. Langzame bewegingen en in een trance geraken door de herhaling: SLOW (36h) leidt tot een massage van de zintuigen en – wie weet – spirituele ervaringen. Voor één keer is het niet de bedoeling om zoveel mogelijk concerten en evenementen bij te wonen. Archipel draagt bij aan deze editie met een eigen productie: een beeldend event inzoomend op de traagheid van de Japanse eeuwenoude cultuur. In 2018 reisden tweehonderdzeventig mensen met Archipel naar Japan. Door hun ogen werden beelden en bedenkingen geregistreerd van een door de eeuwen heen langzaam ingewortelde cultuur in traditie en moderniteit. Het geheugen van de cultuur trekt een diep spoor in het hedendaagse Japan.

The things we know

Lezing door
Francesca Torzo (IT)

www.francescatorzo.it

In het kader van
de 4de editie van de leerstoel
Maarten Van Severen

In samenwerking met
The Maarten Van Severen
Foundation, Vakgroep Design
en Vormgeving van KASK –
School of Arts

Woensdag
06.03.2019

20:00

Kask Miiry zaal
Campus Bijloke, Gent

Francesca Torzo is in 2019 houder van de Leerstoel Maarten Van Severen. Sinds 2015 hebben KASK en de Maarten Van Severen Foundation jaarlijks een autoriteit uit de designwereld te gast. Tijdens een publieke lezing in maart en een workshop voor studenten plaatsen zij de nalatenschap van Van Severen in een hedendaags licht. Francesca Torzo (1975) is een Italiaanse *architect-maker*, een architecte die op een sensitieve wijze architectuur maakt. Ze studeerde architectuur in Delft, Barcelona, Mendrisio en Venetië [IUAV]. Ze werkte bij architect Peter Zumthor en Bosshard Vaquerarchitekten, Zurich. In 2008 startte ze haar eigen architectuurpraktijk in Genua. Zij tekende onder andere de recente uitbreiding en renovatie van Z33 in Hasselt. Francesca zal het hebben over de wensen, de herinneringen en de beloften van ervaringen die we beleven, waarbij de drempel van het individu opgaat in een collectieve kennis. Cultuur is een paradoxaal fenomeen: het is een collectief levend wezen dat wordt geformuleerd en uitgedaagd door de acties en de gedachten van afzonderlijke mensen, degenen die leven en diegenen van eeuwen en millennia geleden. Om het heden zowel het verleden als de toekomst te laten weerspiegelen, en zo bij te dragen aan een collectieve cultuur, is er behoefte aan het stellen van vragen en het observeren van wat we al kennen voorbij de vorm. Objecten, gebouwen en steden geven uitdrukking aan de trage fenomenen van de menselijke cultuur, die zich ontrafelt in de tijd ver voorbij het leven van een individueel wezen. De vraag die bijgevolg aan ons werk ten grondslag ligt, is hoe ze te instrumenteren op een manier dat ze voor de mens oprecht kunnen resoneren, herinneringen opwekken aan wat al bestaat en visioenen induceren van iets dat nog niet bestaat. De hypothese aan de basis van deze zoektocht is dat relaties tussen ruimtes en menselijke handelingen een specificiteit hebben die het mogelijk maakt herinneringen op te wekken aan andere ruimtes en gebaren, voorbij vorm en materiaal. In onze praktijk begint het ontwerpproces met het begrijpen van de materiële beperkingen en van de culturele context waarin we werken, middels een discipline van observatie en reflectie. Het opzet is om de primaire relaties te formuleren, die doorheen het volledige proces moeten worden bewaard, van ontwerp tot detaillering en uitvoeringsfase, om niet in de verwachting van de ervaring te misleiden. De erkenning van deze relaties die ons in staat stellen toegang te krijgen tot ervaringen die wij of anderen hebben beleefd, om ze te onthouden en om ons nieuwe voor te stellen die een dialoog met andere tijden opbouwen, is het instrument van onze culturele expressie, uniek voor elk individu en elke gelegenheid.

ROTOR: Mottainai

Lezing over eigen
werk door Lionel
Devlieger

www.rotor.org

**Donderdag
21.03.2019**

20:00

NTB, Gent

Rotor is een architectuur- en onderzoekscollectief die de organisatie van de materiële omgeving onderzoekt. Rotor is opgericht in 2005 door architecten Lionel Devlieger en Tristan Boniver en ontwerper Maarten Gielen. Rotor doet veel: onderzoeken, ontwerpen, bouwen, adviseren en organiseren van tentoonstellingen en wedstrijden, publiceren van boeken... Het is een echte Brusselse organisatie, met een internationale blik en lokaal verankerde werking. Naast de inhoudelijke kruisbestuiving lopen de talen er ook in en door elkaar. Vandaag stelt een kern van een tiental langetermijnmedewerkers de agenda van de groep vast. De concrete realisatie van hun projecten is een eerbetoon aan een meer uitgebreid netwerk van ad-hoc-medewerkers. In 2016 werd de spin-off Rotor Deconstruction opgericht als een afzonderlijke entiteit. Het heeft als missie het hergebruik van bouwcomponenten te vergemakkelijken. Het bedrijf leidt materiaalstromen uit de bouwsector naar een tweede leven. Vandaag vind je in de depots van Rotor DC een overvloed aan modern en postmodern moois, gered van de sloop en onderweg naar de hergebruikmarkt. Rotor mocht niet ontbreken in dit themajaar van Archipel.

V+ Vers plus de bien-être

Lezing over eigen
werk door Thierry
Decuyper en
Jörn Aram Bihain

www.vplus.org

Donderdag
25.04.2019

20:00

Folkloremuseum, Moeskroen

"De fundamenteën, de filosofie en de verzuchtingen van het bureau komen tot uitdrukking in zijn naam. Architectuur is voor ons geen kwestie van vierkante meters of van dienstverlening, maar – voor alles – een politiek engagement, een culturele daad, een poëzie van de centimeter, een sociale eis, een ecologische preoccupatie, een filosofische verwondering, een verlangen naar ruimte, een bron van dromen...". Op deze manier stelt het bureau Vers plus de bien être (V+) zichzelf voor. Het Brussels bureau werd in 1998 opgericht door Jörn Bihain en Thierry Decuyper. De lezing over eigen werk vindt plaats in werk van eigen hand: het Folkloremuseum te Moeskroen. Bijzonder aan dit project is het integreren van recuperatiebakstenen in de gevel in het kader van "1% kunst". Dit principe bestaat erin één procent van de begroting van een openbaar project te besteden aan een kunstwerk. De architecten werkten samen met kunstenaar Simon Boudvin: een grote hoeveelheid bakstenen afkomstig van de afbraak van gebouwen die representatief zijn voor Moeskroen's gebouwd erfgoed (hoeves, opslagplaatsen, bioscoop, klooster, enz.) werden verwerkt in de nieuwe gevel van het museum. Uiteindelijk werden alle gevels wit geverfd. Op de nieuwe bakstenen is de verf glad, terwijl ze op de recuperatiebakstenen een andere textuur heeft.

In het kader van een architectuurreis van Archipel

Deze lezing wordt georganiseerd naar aanleiding van een korte architectuurtrip naar het zuiden van ons land: Down Under, episode I. Tussen de Henegouwse restanten van terrils en wafelijzerpolitiek ontdekken we verwonderlijke projecten in Moeskroen, Doornik, Hornu, Bergen en La Louvière. De provincies Namen en Luik bewaren we voor een latere editie. Met de verrassend knusse stad Bergen als uitvalsbasis staat onmiskenbaar de herinrichting van (industriële) erfgoed op het bezoekprogramma. Met name de krachtige, maar tegelijk zachtmoedige reactie door de tijdelijke vereniging Coton - De Visscher

- Lelion - Nottebaert - Vincentelli Architectes met het Centre Keramis op de voormalige site van Royal Boch kadert helemaal binnen het jaarthema *palimpsest*. Maar ook andere jonge bureaus zoals V+ en Holoffe & Vermeersch Architecture hebben met enkele nieuwbouwprojecten hun talent voor het voetlicht weten te plaatsen. Oude bekenden zoals architectuorcoryfeeën Jacques Dupuis en Roger Bastin zetten in deze regio enkele onaangestaste meesterwerken neer. Grote namen zoals Aires Mateus en Pierre Hebbelinck tenslotte realiseerden zonder twijfel wat hun gevestigde naam impliciet belooft. Het wordt een driedaagse ontdekkingstocht op 23–24–25 mei.

MOOOV Filmfestival

met Leo Van Broeck
en Dertien12

www.vlaamsbouwmeester.be

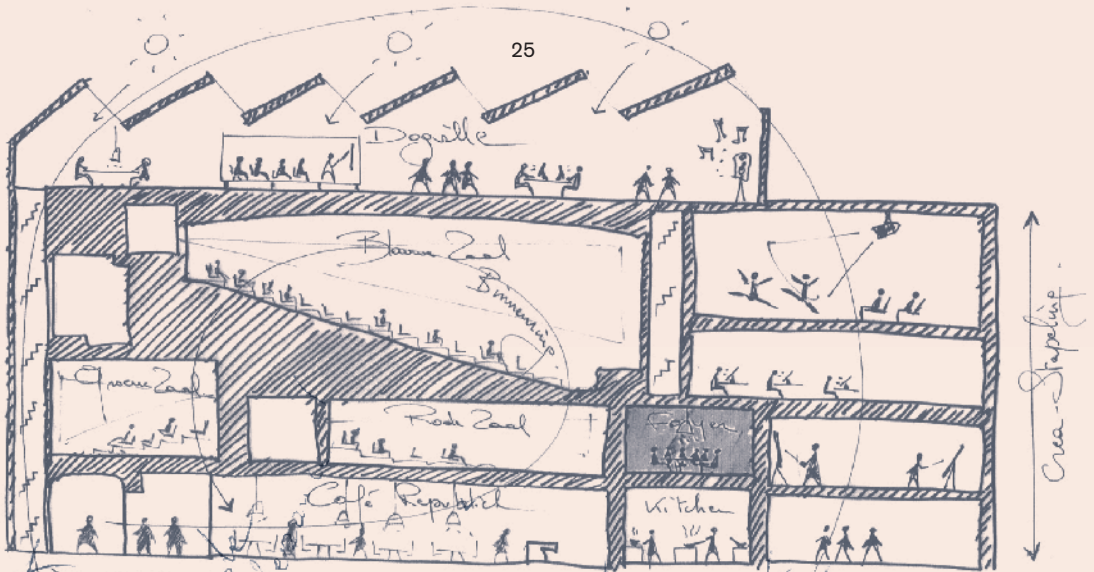
www.dertien12.be

23.04 –
03.05.2019

Cinema Lumière,
de Republiek, Brugge

Archipel geeft een architecturale insteek in het MOOOV Filmfestival, dat films vanuit de hele wereld op het grote scherm in Vlaanderen brengt. Overal in de wereld worden films gemaakt. Slechts een klein deel daarvan komt tot bij ons in de bioscoop of op ons scherm. MOOOV selecteert anders en gaat in de hele wereld op zoek naar films en regisseurs die kwaliteit combineren met maatschappelijk relevante thema's. Archipel draagt hieraan bij door een film te kiezen in samenspraak met Vlaams Bouwmeester Leo Van Broeck, die tevens de inleiding verzorgt. De film zal doorgaan in de recente verbouwing van Dertien12. In dit stedelijk verbouwingsproject wordt een strategisch gelegen Brugse site opgewaardeerd door middel van een mix van cinema, creativiteit, grand café en erfgoed. Een hedendaagse ingreep overschrijft het historische theaterpand uit 1830 met een stadsinjecterende vitaliteit.

overdekte tuinwandeling
naar Hof de Plezance.

START: eind 2016
overdekte wandeling

nieuwde
phal Luncie

Het Gentse stadsweefsel herweven

Gent bouwt aan een
toekomst

Fietstocht door het
noorden van Gent
begeleid door de
stadsbouwmeester
Peter Vanden Abeele

**Zaterdag
18.05.2019**

Fietstocht, Gent

Gesponsord door
WIENERBERGER

Op zaterdag 18 mei, in gezelschap van de stadsbouwmeester Peter Vanden Abeele, verkennen we het noordelijke deel van Gent per fiets. De stadsbouwmeester pleit ervoor in zijn nieuwe visienota om tegelijkertijd stad bij te maken en stad vrij te maken om zo garanties te bieden op de levenskwaliteit van alle inwoners. Hij moedigt aan om in te zetten op innovatieve en collectieve woonvormen, performante vervoerssystemen en beter uitgebouwde voorzieningen om Gent klaar te maken voor de transitie van de 21ste eeuw. De stadsbouwmeester selecteert ook een aantal prioritaire plekken in Gent waarop hij zal focussen. Dat gaat over het voorop plaatsen van robuuste groene en onbebouwde ruimte. Over ruimte verdichten in de 20ste-eeuwse gordel en ruimte vrij maken in de 19de-eeuwse gordel. Over de ambitie om pleinen, straten en parken (denk Sint-Jacobs, Zuid, stationsomgeving) terug echt publiek te maken. Over het uitbouwen van de kleine ring als stadsboulevard en het uitbouwen van diverse vervoersnetwerken tussen de E40 en R4. Ten slotte wil de stadsbouwmeester meer slagkracht in het ruimere gebied rond de oude dokken en een ontwerpend onderzoek voor de omgeving Watersportbaan en het gebied van de arsenaalsite in Gentbrugge. Wij luisteren naar zijn verhaal op de fiets.

Jonge Architecten aan het woord #5

Raamwerk
www.raam-werk.com

m u r m u u r
www.murmuur.eu

Donderdag
23.05.2019

20:00

Jeugd ontmoetingscentrum,
Lichtervelde

Gesponsord door
VELUX

We trekken naar Lichtervelde om twee jonge architectenbureaus, Raamwerk en m u r m u u r aan het woord te laten.

m u r m u u r gaat graag om met complexere ontwerp opdrachten en wil doordachte gebouwen maken. Gebouwen met een uitgekend, op maat gemaakt ontwerp, gevoelig ingepast in hun omgeving en met oog voor het ecologische aspect. Gebouwen die ver van schreeuwerig willen zijn, maar eerder fluisterend (murmurer) een zekere poëtische weerstand trachten te bieden aan de werkelijkheid. Het bureau is nog jong en werd in 2012 opgericht door Pieter Vanderhoydonck en Tinne Verwerft. Als oud-medewerkers van Robbrecht en Daem en Marie-José Van Hee architecten, leerden ze het vak in vooraanstaande bureaus waar ze doorgroeiden tot volwaardige projectleiders van diverse, vaak complexe projecten, zowel klein- als grootschalig. Het ontwerpproces begint met goed luisteren naar de bouwheer en het maken van een nauwkeurige analyse van plek, programma, typologie, noden en wensen... Het wordt ook vanaf de start een intense samenwerking met degelijke adviserende bureaus. Omdat m u r m u u r volop inzet op het maken van duurzame en ecologische gebouwen, werd Koen Van Delsen, bio-ingenieur met werfervaring als vennoot aangetrokken. Hij bouwt binnen het bureau het duurzame luik en de energiebeheersing verder uit en ondersteunt de ontwerpers met deze kennis tijdens het ontwerpproces.

Raamwerk¹ is een collectief voor architectuur, stedenbouw en scenografie. In 2014 is het bureau opgericht door Gijs De Cock, Freek Dendooven en Jon D'haenens. Zij werken aan diverse projecten die zich kenmerken door een vorm van puurheid. Op korte tijd, mede dankzij de Open Oproepen van de Vlaamse Bouwmeester, lanceerde het bureau zich. Feit dat het niet enkel draait om het gebouwde portfolio, maar ook om visie, bracht hen diverse grotere opdrachten. De eerste opdracht op die wijze verworven is het Jeugd ontmoetingscentrum in Lichtervelde. Het project druiste tegen de oorpronkelijke vraag in, maar de opdrachtgevers werden al snel overtuigd door het alternatieve antwoord op de vraag naar een grote polyvalente ruimte. Het project is eerder opgedeeld in compacte kamers, als een overmaatse woning, waarbij de aaneenschakeling van de verschillende plekken een interessante interactie tussen al de programmaonderdelen oplevert. Centraal een buitenruimte die fungeert als een kamer zonder dak die de diverse programmaonderdelen ontsluit. Dit plein vormt een geleidelijke overgang tussen publiek en privaat. Het stimuleren van deze wisselwerking, tussen publiek en privaat en tussen open en gesloten, vormt een belangrijk thema in het portfolio van Raamwerk. De lezing op locatie zal in Lichtervelde doorgaan.

1. Tekst gebaseerd op een artikel gepubliceerd in de Architect, augustus 2018, geschreven door Marieke Giele

Kanal: een podium voor Brussel Internationaal project door noA / EM2N / Sergison Bates

Lezing over
eigen werk door
Philippe Viérin
(noA architecten)

www.noa-architecten.net

**Donderdag
06.06.2019**

19:00

Bezoek + lezing
Kanal – Centre Pompidou,
Brussel

Gesponsord door
VELUX

Het bouwkundig project van architectenbureau's noA architecten (Brussel), EM2N (Zürich) en Sergison Bates architects (Londen) is unaniem gekozen voor de verbouwing van de voormalige Citroëngarage IJzer tot een nieuwe cultuurpool, die onder de naam KANAL - Centre Pompidou een museum voor moderne en hedendaagse kunst, een architectuurcentrum (CIVA) en openbare ruimte voor cultuur, onderwijs en recreatie zal huisvesten. Volgens de jury van de internationale architectuurwedstrijd is het project 'uitzonderlijk goed geïntegreerd in zijn omgeving.' Het winnende project, 'Een podium voor Brussel', behoudt alle iconische elementen van de bestaande architectuur. De opengewerkte en geherstructureerde showroom wordt het visitekaartje van KANAL – Centre Pompidou: beneden is er ruimte voor installaties, performances en concerten, op de bovenverdieping komt een restaurant. Het kenmerkende witte fries bovenin de gevel wordt rondom het hele gebouw verlengd in de vorm van een lichtkrant, die informatie kan verspreiden of onderdeel kan zijn van een kunstproject. Binnenin geeft een *straat* dwars door het gebouw van 35.000 m² o.a. toegang tot drie grote *dozen in een doos*. Die nieuwe volumes worden in de voormalige werkplaatsen opgetrokken en zullen plaats bieden aan het museum voor moderne en hedendaagse kunst, het CIVA en een auditorium met 400 zitplaatsen. Niet alleen lost het internationale architectenteam zo de klimaatbeheersing in de verschillende ruimtes op; hun keuze weerspiegelt ook de intentie om alle gevels van het gebouw een functie te geven. De tentoonstellingsruimtes van het museum zijn verspreid over vier niveaus van verschillende hoogte, wat veel verschillen aan configuraties toelaat. Vooraleer de bouwwerkzaamheden in de herfst van 2019 aanvangen, kunnen we de site bezoeken en zal Philippe Viérin op 6 juni een lezing geven over de plannen van dit gebouw, eveneens als over het werk van noA architecten.

E METROPOLIS" EXPO - MICHEL FRANCOIS 2.05 - CONCERT D

KMSKA: twee werelden binnen één gebouw

The make-over
van het Koninklijk
Museum voor
Schone Kunsten in
Antwerpen

Rondleiding + lezing
over de transformatie
door KAAN architec-
ten (NL)

www.kaanarchitecten.com

In samenwerking met
Amarant vzw

**Donderdag
13.06.2019**

20:00

KMSKA, Antwerpen

Het 19de-eeuwse museumgebouw op het Antwerpse Zuid was aan een grondige renovatie toe. In 2011 gingen de werken van start. In de voormalige patio's of binnentuinen van het historische gebouw verrijst een nieuw museumvolume: het verticale museum. Een tiental moderne zalen – hoge en lage, kleine en grote, lichte en donkere – zorgen voor een gloednieuwe ervaring. Tegelijk wordt de oorspronkelijke route in het bestaande gebouw in ere hersteld. Het nieuwe museum zal niet te zien zijn vanuit het oude, en andersom. Er zal dus ruimte zijn voor twee verschillende werelden in één gebouw. Het masterplan en het ontwerp voor de renovatie en de uitbreiding van het museum is een project van het Rotterdamse bureau KAAN Architecten. Dat bureau bestaat uit een internationaal team van architecten, urbanisten, ingenieurs en grafisch vormgevers. "We willen het krachtige 19de-eeuwse gebouw zo veel mogelijk conserveren zodat je het oude museum opnieuw kunt ervaren zoals het was terwijl het nieuwe verticale museum een even sterke maar totaal andere ruimtebeleving biedt". De indrukwekkende 19de-eeuwse inkomhal krijgt zijn 21ste-eeuws equivalent. Op donderdag 13 juni bezoeken we het gebouw onder begeleiding van het architectenbureau KAAN, waarna zij over eigen werk een lezing zullen geven.

Studio Basta: Op zoek naar buitenruimte

Rondrit + lezing over
eigen werk door
Kenny Windels
en Bert Busschaert

www.studiobasta.be

Zaterdag
22.06.2019

West-Vlaanderen

Gesponsord door
STONE

De term palimpsest is nog veel meer van toepassing op het gebied van landschap dan van architectuur. Landschap is traag en groeit. Het landschap is geen blanco, onbeschreven blad. Geen enkel type landschap kunnen we louter rationeel benaderen. De term palimpsest werd in het moderne discours van stedenbouw en landschap in 1983 geïntroduceerd door de Zwitserse stedenbouw- en architectuurhistoricus André Corboz in zijn essay *Le territoire comme palimpseste* waarin hij het volgende schreef:

"Le territoire, tout surchargé qu'il est de traces et de lectures passées en force, ressemble plutôt à un palimpseste. (...) Mais le territoire n'est pas un emballage perdu ni un produit de consommation qui se remplace. Chacun est unique, d'où la nécessité de 'recycler', de gratter une fois encore (mais si possible avec le plus grand soin) le vieux texte que les hommes ont inscrit sur l'irremplaçable matériau des sols, afin d'en déposer un nouveau, qui réponde aux nécessités d'aujourd'hui avant d'être abrogé à son tour!"

Het land wordt voortdurend herschreven en gewist door de mens. Palimpsest staat voor de metafoor om de langdurige accumulatie van lagen in de tijd met het aardoppervlak vergelijkbaar met een perkamentvel: vol van inscripties en achtergelaten sporen. Sommige worden behouden, andere gewist of gereconstrueerd: een dynamische transformatie van het landschap onderhevig aan de tijd. Op 22 juni neemt Studio Basta ons mee om het landschap in West-Vlaanderen te beleven, te ondergaan, te waarderen. Studio Basta staat voor leefbare landschaps- en tuin-architectuur. In al hun projecten proberen ze een frisse en onbevangen atmosfeer te creëren, waardoor projecten van alle schaalniveaus een hoge gebruikswaarde en ongedwongenheid uitstralen. Ze gaan tewerk op een professionele manier, telkens met een grote portie enthousiasme, zin voor kwaliteit, en een grote openheid naar participatie van belanghebbenden en externe groepen.

1. Corboz, André. "Le territoire comme palimpseste", in: *Diogenes*, no. 121 (januari-maart 1983), pp. 12-31, later opnieuw gepubliceerd in: Corboz, André. *Le territoire comme palimpseste et autres essais*. Paris: Les Editions de l'Imprimeur, 2001.

Open Monumenten- dag in Gent

Herinneringen in
architectuur

Lezing door Wim
Denslagen (NL)

**Donderdag
05.09.2019**

NTB, Gent

Gesponsord door
MONUMENT GROUP

In het kader van Open Monumentendag 2019 nodigt Archipel de Nederlandse professor Wim Denslagen (1946) uit voor het geven van een lezing op donderdagavond 5 september. Zijn proefschrift *Omstreden herstel* werd uitgegeven en behandelt het strijdpunt bij elke restauratie: herstellen in de oorspronkelijke vorm of zoveel mogelijk conserveren. Het beschrijft en analyseert het debat over de beginselen van het restaureren waarbij tevens getracht wordt een antwoord te geven op de vraag in hoeverre het op conservering gerichte restauratie-beginsel een kortstondige opinie mag worden genoemd. Hiertoe wordt een reeks beroemde restauraties, uitgevoerd in Engeland, Frankrijk, Duitsland en Nederland beschreven, waarbij de discussies die hierover zijn gevoerd worden besproken. Bij de huidige restauraties speelt de actuele vraag conservering versus herstellen nog steeds een grote rol. Vertrekend vanuit dit thema breidt Wim Denslagen zijn lezing binnen het thema palimpsest uit naar verdwenen architectuur, naar herinneringen in de architectuur. Wim Denslagen (1946) was hoogleraar aan de universiteit van Utrecht en publiceerde onder meer *Romantisch modernisme*. *Nostalgie in de monumentenzorg*. Amsterdam (2004), *Memories of Architecture*. Architectural Heritage and Historiography in the Distant Past (2009), *Beemden en bouwlanden*. Het verdwijnende boerenlandschap (2011) en *Observations on Urban Aesthetics*. London, Paris and New York (2016).

Pecha Kucha #6

Presentatie van jonge
architectenbureaus
In samenwerking met
Festival van de Architectuur,
VAi, Vooruit, Stad Gent,
Stadsbouwmeester Gent

Dinsdag
24.09.2019

20:20

NTB, Gent

Gesponsord door
WIENERBERGER

In het kader van Festival van de architectuur

Deze activiteit kadert in het Festival van de architectuur, een tiendaags interdisciplinair evenement dat inzoomt op het belang van architectuur voor een goed ontworpen leefomgeving. Gent is de gaststad. Er worden niet alleen ontwerpers, maar ook kunstenaars en

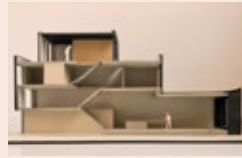
Bij Archipel wordt voor de zesde maal een PechaKucha georganiseerd. Tien jonge bureaus brengen op een wervelende manier hun werk en visie. PechaKucha is een concept dat in 2003 in Japan zijn oorsprong vond en sindsdien wereldwijd is verspreid. Een uiteenzetting volgens het PechaKucha concept houdt in dat sprekers – elk in 20 slides, 20 seconden per slide – vertellen wat hen inspireert en wat hun visie is op het onderwerp. Op deze wijze wordt het publiek aan een vaardig tempo geprikkeld met inzichten en ideeën en dit in een visuele, to-the-point presentatie. Voor de editie van 2019 zijn een aantal jonge bureaus aangeschreven met de vraag om eventueel aan de hand van hun werk te reflecteren over palimpsest: Achtoptien architecten (Roeselare), Bureau K (Brussel), DMOA architecten (Heverlee), durv ontwerpers (Gent), Ha architecten (Dendermonde), PULS architecten (Borgerhout), Rooilijn architecten (Antwerpen), Tim Peeters architecten (Gent), Vla Architecture (Brussel).

gebruikers uitgenodigd om hun interpretatie en ervaring over architectuur te delen. Met het festival biedt het Vlaams Architectuurinstituut, in samenwerking met de Vooruit, een platform voor kruisbestuiving, waarop al deze actoren elkaar ontmoeten. Het Festival van de architectuur focust op de kwaliteit van de ontworpen ruimte.

Rooilijn archite
Tim Peeters ar
DMOA archite

hitecten

39

Bureau K

/la architecture

urv ont

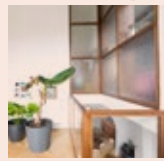
Ha arc

LS archi

cten

chitecten

cten

Musea: naar een open access architectuur?

Bouwplannen voor het Design Museum Gent

Lezing over
het museum in
de 21ste eeuw

In samenwerking met
Design museum Gent en
Universiteit Gent

Donderdag
26.09.2019

20:00

NTB, Gent

Naar aanleiding van de recente Open Oproep focussen we op de uitbreidingsplannen van het Design Museum Gent in het hartje van het historische centrum van Gent. Hoe kan een design museum een 21ste-eeuwse uitstraling weven doorheen de historisch sterk getekende gevels van de omliggende straten? Design Museum Gent heeft ambitieuze bouwplannen, en daarin staat het museum vandaag in ons land niet alleen. Dat is aanleiding voor een studienamiddag, en een publieke avondlezing – de eerste in een reeks over de architectuur van kunstmusea en -tentoonstellingsruimtes i.s.m. Z33, de Universiteit Gent, en talrijke andere partnerinstellingen. Met een nieuwe vleugel wil het Design Museum een gratis toegankelijke *derde ruimte* creëren, tussen museum en de publieke ruimte van de stad in. Deze nieuwe infrastructuur moet niet alleen ruimte bieden voor co-creatie met tal van actoren, maar met een digitale interface ook de collectie ontsluiten die dieper in het museum zit. Tijdens de studienamiddag stellen curatoren en andere museumwerkers, ontwerpers en onderzoekers scherp op een dubbel verlangen naar toegankelijkheid dat zich in deze ontwerp vraag aftekent. Doorheen concrete voorbeelden en ervaringen worden de contouren van *open access* museumarchitectuur verkend. Eén: welk soort semi-publieke ruimte willen musea vandaag aanbieden, wat gebeurt daar, en hoe wordt dit architecturaal verbeeld? Wat is het verschil tussen lobby, forum en binnenstraat? Hoe verhoudt deze semi-publieke ruimte zich tot die van de burgerlijke theaterfoyer, of tot de stedelijke koffiefbar? En twee: met welke nieuwe digitale media worden collecties vandaag *ontsloten* buiten de klassieke tentoonstellings- of depotzalen om? Wat betekent dit voor het museumcomplex, en voor het museumbezoek als ruimtelijke gebeurtenis? In de lezing spreekt een architect over de eigen ervaringen met het ontwerpen van deze *derde ruimtes* in musea en andere cultuurgebouwen.

Tekst gebaseerd op beschrijving van Maarten Lliefooghe (Ugent)

Smiljan Radić (CL)

Lezing over
eigen werk

In samenwerking met Niko,
viering 100-jarig bestaan

Najaar 2019

20:00

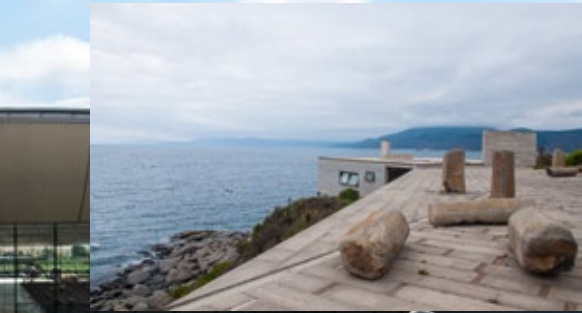
NTB

Architect Smiljan Radić (1965) is een van de meest prominente figuren in Chili. Met een bijzondere benadering van vorm, materialen en natuurlijke omgevingen bouwt Radić voornamelijk kleine tot middelgrote projecten die flirten met het idee van fragiliteit. In 2014 bouwde hij de 14de editie van het Serpentine Gallery Pavilion. Radić gebruikt materialen van verschillend gewicht en dichtheid om te contrasteren tussen wat veranderlijk en wat permanent is. Hij stelt vragen over het omgaan met tijd en geschiedenis. Hij zet deze kwetsbaarheid van het materiaal in om de relatie tussen individu en context bloot te leggen, en om flexibel in de tijd ruimte te kunnen aanpassen. Projecten zijn volgens hem voortdurend in ontwikkeling. Zijn werk bevraagt ook het kortstondige karakter van architectuur in relatie tot landschap.

Dit event maakt deel uit van een tweeluik onder de noemer 'Cultureel geheugen als palimpsest'. Niko is hoofdsponsor van Archipel en bestaat 100 jaar. Samen met Archipel nodigt Niko twee vooraanstaande internationale architecten uit om dit jubileum met schitterende architectuur te vieren. Van West naar Oost, van Chili naar Japan, twee toparchitecten: Smiljan Radić (CL) en Go Hasegawa (JP). Twee totaal verschillende

culturen: de eeuwenoude Chileense roots naast de eeuwenoude Japanse tradities. Beide culturen maken deel uit van het collectieve geheugen en tekenen de opvoeding, de beeldvorming, de visie van beide architecten. Als palimpsest van het geheugen kijken we hoe beide architecten – bewust en/of onbewust – cultureel gedragen ontwerpbeslissingen hanteren in een rijk gevarieerd oeuvre.

Bauhaus 1919–2019

Lezing door
Magdalena Droste
(D)

Donderdag
17.10.2019

20:00

NTB, Gent

De wereld herdenken! Ondanks dat het slechts 14 jaar heeft bestaan, blijft het Bauhaus een van 's werelds meest invloedrijke kunst- en ontwerpscholen, onder drie verschillende directeurs – Walter Gropius, Hannes Mayer en Ludwig Mies van der Rohe. Het leven in het Bauhaus was meer dan een toevallige clash tussen uitzonderlijk begaafd talent en excentrieke individuen. Het ging erom kunst en vakmanschap samen te brengen voor het creëren van een nieuwe toekomst. 2019 markeert het eeuwfeest van het fundament van dit visionaire instituut. Het Bauhaus, opgericht in Weimar in 1919, beleefde zijn hoogtijdagen in Dessau tussen 1925 en 1932, voordat het in 1933 werd gesloten onder druk van de nazi's door zijn laatste directeur in Berlijn. De school bracht een generatie van geprezen alumni voort in verschillende disciplines, waaronder typograaf Herbert Bayer, textielkunstenaar Anni Albers en beeldhouwster Marianne Brandt. Onder de lesgevers telden we onder meer Paul Klee, Wassily Kandinsky, Piet Zwart, Johannes Itten, ... Wereldwijd wordt het honderste jubileumjaar van het Bauhaus herdacht, waaronder ook in Tate Modern in Londen, Museum Boijmans van Beuningen in Rotterdam en Garage in Moskou. Archipel kan deze gebeurtenis niet aan zich voorbij laten gaan en nodigt de Duitse Bauhaus-autoriteit Magdalena Droste (1948) uit voor een lezing. Droste studeerde kunstgeschiedenis en literatuur in Aken en Marburg en werkt sinds 1980 in het Bauhaus-Archiv in Berlijn. Sinds 1997 was ze hoogleraar kunstgeschiedenis aan de BTU Cottbus. Droste leverde bijdragen aan tal van tentoonstellingen en publicaties over Bauhaus-kunstenaars. Haar publicatie *Bauhaus 1919-1933* werd in elf talen uitgegeven.

In het kader van een architectuurreis van Archipel

Deze lezing kadert in de reis naar Bauhaus van zaterdag 9 tot woensdag 13 november. Deze architectuurreis dompelt ons onder in de ontstaansgeschiedenis én de erfenis van het Bauhaus. Door als het ware chronologisch te reizen – Weimar, Dessau en Berlijn – zullen we de ambivalente interbellumsfeer van wanhoop en

hoop voelen die de faculteitsdirecteurs in baanbrekende utopische totaalkunst of Gesamtkunst wisten te vatten. Wegens de 100-jarige viering zijn in de drie steden talrijke architectuurprojecten gerestaureerd, gerenoveerd en uitgebreid met hedendaagse parels die nog steeds het levensideaal van deze moderne legende aftekenen.

י כ ט

Architecten #6 in Kortrijk

Lieven Dejaeghere
www.lievendegaeghere.be

Denis Dujardin
www.denisdujardin.be

In het kader van
Week van het Ontwerpen

In samenwerking met
Intercommunale Leiedal en
Designregio Kortrijk

**Donderdag
24.10.2019**

20:00

NTB, Kortrijk

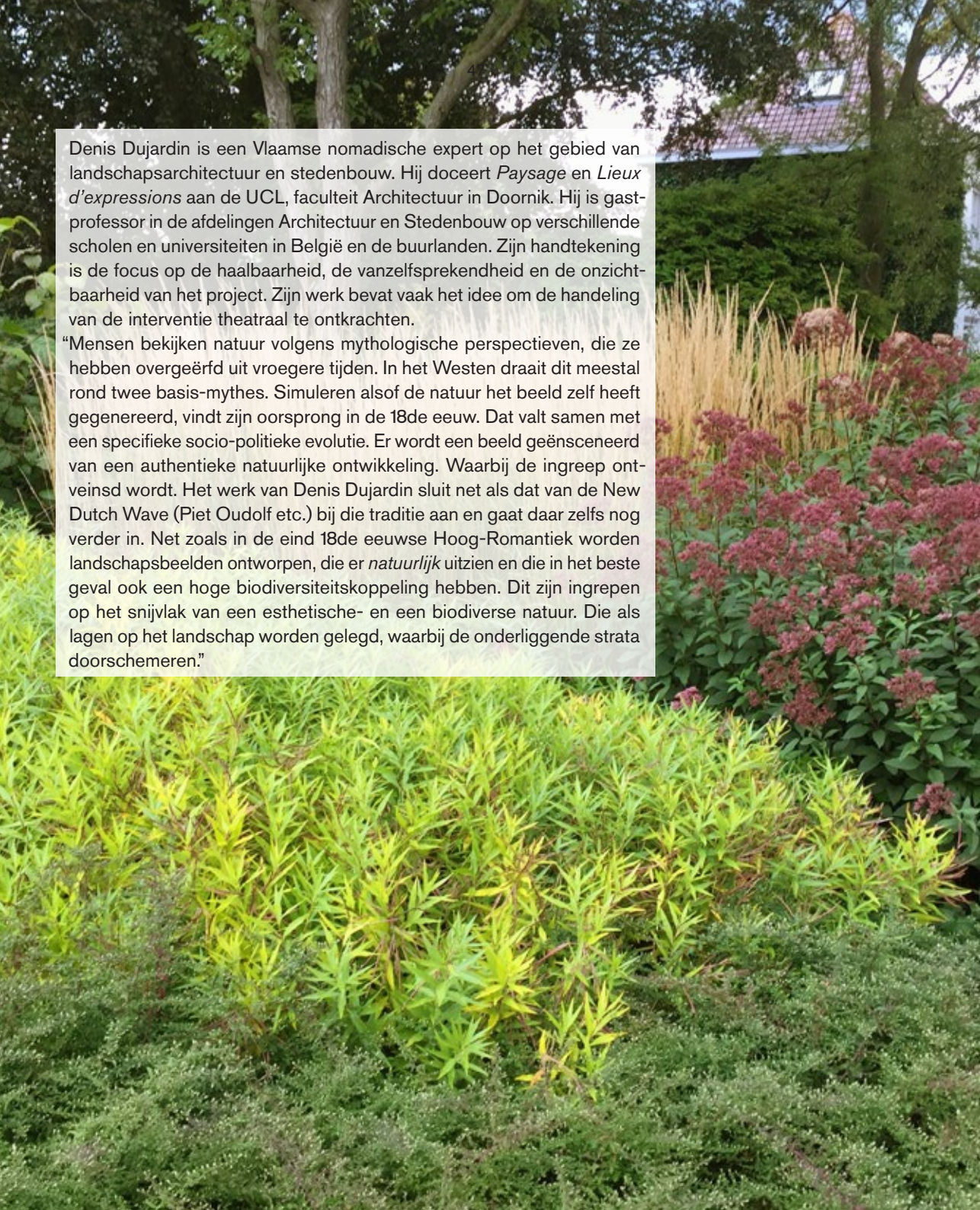
Gesponsord door
PROTECT

“Een architect stopt nooit met zich te vormen”, zegt Lieven Dejaeghere (1962). Hij roept bij elke vraag voortdurend de architecturale en culturele context op, citeert zijn voorgangers, bevraagt collega's, heeft aandacht voor wat er in de hedendaagse architectuurwereld gaande is. Hij is nieuwsgierig, onderlegd en heeft een passie voor het vak. Met groot enthousiasme herinnert hij zijn stage en de eerste samenwerkingen, boeiender dan zijn jaren aan de Universiteit van Gent. Afgestudeerd in 1986 start hij onmiddellijk een eigen praktijk, en werkt gedurende een tiental jaren als freelance bij Stéphane Beel, daarna een tijd bij Buro Il. Deze ervaring sterkt Lieven als architect. Met een uitspraak van Johan Anrijs (51N4E) beschrijft Lieven zijn eigen aanpak: “Architectuur zet de realiteit op het podium. Als een film. De realiteit maakt deel uit van een geconstrueerd ruimtelijk raamwerk. Architectuur is scenografie. En de architect is zowel scenarioschrijver als toneelmanager. Wanneer we deze realiteit in scène zetten, kunnen we niet tevreden zijn met een enkel gebaar, een enkele doelgroep. We kunnen niet vanuit één enkel perspectief denken. We moeten verschillende verhalen verzamelen. Veel verhalen.” Dit impliceert dat de definitieve vorm nooit vanaf het begin is bepaald. Het kost tijd: het project doorloopt verschillende fasen en moet soms ook rusten. Het vergt tijd, werk, inspanning.

Denis Dujardin is een Vlaamse nomadische expert op het gebied van landschapsarchitectuur en stedenbouw. Hij doceert *Paysage* en *Lieux d'expressions* aan de UCL, faculteit Architectuur in Doornik. Hij is gast-professor in de afdelingen Architectuur en Stedenbouw op verschillende scholen en universiteiten in België en de buurlanden. Zijn handtekening is de focus op de haalbaarheid, de vanzelfsprekendheid en de onzichtbaarheid van het project. Zijn werk bevat vaak het idee om de handeling van de interventie theateraal te ontcrachten.

"Mensen bekijken natuur volgens mythologische perspectieven, die ze hebben overgeërfd uit vroegere tijden. In het Westen draait dit meestal rond twee basis-mythes. Simuleren alsof de natuur het beeld zelf heeft gegenereerd, vindt zijn oorsprong in de 18de eeuw. Dat valt samen met een specifieke socio-politieke evolutie. Er wordt een beeld geënceneerd van een authentieke natuurlijke ontwikkeling. Waarbij de ingreep onteinsd wordt. Het werk van Denis Dujardin sluit net als dat van de New Dutch Wave (Piet Oudolf etc.) bij die traditie aan en gaat daar zelfs nog verder in. Net zoals in de eind 18de eeuwse Hoog-Romantiek worden landschapsbeelden ontworpen, die er *natuurlijk* uitzien en die in het beste geval ook een hoge biodiversiteitskoppeling hebben. Dit zijn ingrepen op het snijvlak van een esthetische- en een biodiverse natuur. Die als lagen op het landschap worden gelegd, waarbij de onderliggende strata doorschemeren."

Ronddwalen in het palimp- sest van de Vooruit

Kunstendag voor
Kinderen

Zondag
17.11.2019

14:00 – 17:00

Vooruit, Gent

Op zondag 17 november organiseert Archipel voor de zevende maal een workshop naar aanleiding van de Kunstendag voor Kinderen. Op die dag kunnen families met kinderen tot 12 jaar in heel Vlaanderen en Brussel kennismaken met kunst. Dat kunst, architectuur en ruimtelijke ordening deel uitmaakt van de leefwereld van kinderen en jongeren is evident. Toch wordt hier slechts sporadisch op een bewuste manier op ingegaan. Archipel laat kinderen een hele namiddag ronddwalen in het schitterende complex van kunstencentrum Vooruit te Gent.

Het Feestlokaal van Vooruit werd opgetrokken in 1911-1914, naar ontwerp van architect Ferdinand Dierkens. Zowel voor- als achtergevel vormden een dynamisch geheel van natuurstenen rondbogen en gebogen balkons, vloeiend houten schrijnwerk en metalen constructie-elementen, allen typerend voor de Art Nouveau stijl. Het achterste volume kijkt uit op de Schelde en bevat een theater en bioscoopzaal met bijzonder fraaie interieurs. Anno 2012 is Kunstencentrum Vooruit uitgegroeid tot een toonaangevende nationaal en internationaal georiënteerde cultuurinstelling. Het is een bruisend centrum dat plaats en podium biedt aan artiesten van allerlei slag; jaarlijks krijgt Vooruit dan ook meer dan 250.000 bezoekers over de vloer. De sterke groei van de afgelopen jaren, gewijzigde maatschappelijke noden en een ingrijpende stedenbouwkundige vernieuwing in zijn directe omgeving noopten de Vooruit tot diverse architecturale ingrepen die de historische lagen deels herschreven. DIAL Architects won in 2010 de wedstrijd voor de realisatie van de diverse metamorfosen binnen dit prachtige gebouw. Kinderen zijn welkom om deel uit te maken van het gelaagde verhaal en om er iets mee te doen.

Van pixel naar baksteen

Lezing over eigen werk door Filip Dujardin

www.filipdujardin.be

**Donderdag
21.11.2019**

20:00

NTB, Gent

Filip Dujardin (1971) studeerde kunstgeschiedenis (specialisatie architectuur) en deeltijds kunstonderwijs fotografie aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten van Gent. Hij studeerde af in 1995. Hij was tussen 1998 en 2000 technisch assistent van Magnum-fotograaf Carl De Keyser. Van 2000 tot 2006 werkte hij samen met Frederik Vercruysse. Samen maakten ze bekendheid als architectuurfotografen. Sinds 2007 werkt Dujardin als zelfstandig fotograaf. In 2008 kreeg hij internationale bekendheid met Fictions, een reeks digitale beeldmontages. Door foto's van echte gebouwen digitaal te bewerken *tekent* Dujardin surreële, fictieve gebouwen. Hij koppelt humor en originaliteit aan verwijzingen naar de kunstgeschiedenis. Fictions toont wonderlijke gebouwen die op vernuftige wijze ingebed lijken in het bestaande landschap. Dujardin stelde de reeks tentoon in BOZAR in Brussel. Later volgden tentoonstellingen in Canada, Frankrijk, Duitsland, Italië, de Verenigde Staten en Zuid-Korea. Zijn foto's worden gepubliceerd in nationale en internationale boeken en tijdschriften.

Intussen is het werk van Filip Dujardin geëvolueerd. De lezing brengt een overzicht van zijn werk waarin de evolutie van tweedimensionale fotografie naar driedimensionale installatiekunst centraal zal staan. Meer en meer beseft hij dat fotografie een omweg was om ruimtelijk werk te kunnen maken. Daarbij is het analyseren, dissecteren en reconstrueren van architectuur steeds de rode draad doorheen al zijn werk. Aanvankelijk uitte zich dat in het maken van fotografische collages van architecturale structuren en later door het bouwen van ruimtelijke sculpturen in baksteen en tegenwoordig zelfs in het maken van kleinere (meubel)objecten. Steeds wordt het vocabularium van de architectuur als basis gebruikt maar worden de grammaticale regels aangepast om nieuwe vormen te genereren. Daarbij worden de grenzen tussen fictie en realiteit afgetast en worden begrippen als functionaliteit en ruimtelijkheid ontleed.

Go Hasegawa (JP)

Bridging the gap

Lezing over
eigen werk

ghaa.co.jp

In samenwerking met Niko,
viering 100-jarig bestaan

**Donderdag
05.12.2019**

20:00

NTB

Go Hasegawa (1977) heeft de architectuurwereld verbaasd met de wijze waarop hij binnen- en buitenruimte met elkaar laat samensmelten. Go Hasegawa streeft steeds naar nieuwe mogelijkheden en relaties tussen diverse items en wil steeds nieuwe verbindingen leggen. In zijn ontwerpproces denkt Hasegawa in architecturale elementen - zoals de zolder, de binnenplaats, het terras, de vloer, enz. Hij voelt zich aange trokken tot deze archetype elementen omdat ze anoniem zijn en een lange geschiedenis kennen. Hasegawa gelooft dat het uitpuren van het architecturale element een kans biedt om dicht bij het leven van de mens te staan. In zijn projecten gaat hij op zoek naar nieuw beeld van het leven door de verhouding van deze architecturale elementen te beheersen. Go Hasegawa behaalde in 2002 een Master of Engineering diploma aan het Tokyo Institute of Technology en werkte bij Taira Nishizawa Architects voordat hij Go Hasegawa & Associates oprichtte in 2005. Hij doceerde aan het Tokyo Institute of Technology, de Academy of Architecture van Mendrisio, de Oslo School of Architecture and Design, UCLA en GSD Harvard. In 2015 promoveerde hij in Engineering aan het Tokyo Institute of Technology. Hij brengt een lezing onder de titel 'Bridging the gap'.

Dit event maakt deel uit van een tweeluik onder de noemer 'Cultureel geheugen als palimpsest'. Niko is hoofdsponsor van Archipel en bestaat 100 jaar. Samen met Archipel nodigt Niko twee vooraanstaande internationale architecten uit om dit jubileum met schitterende architectuur te vieren. Van West naar Oost, van Chili naar Japan, twee toparchitecten: Smiljan Radić (CL) en Go Hasegawa (JP). Twee totaal verschillende

culturen: de eeuwenoude Chileense roots naast de eeuwenoude Japanse tradities. Beide culturen maken deel uit van het collectieve geheugen en tekenen de opvoeding, de beeldvorming, de visie van beide architecten. Als palimpsest van het geheugen kijken we hoe beide architecten – bewust en/of onbewust – cultureel gedragen ontwerpbeslissingen hanteren in een rijk gevarieerd oeuvre.

The Belly of an Architect

Peter Greenaway

Filmavond

Vrijdag
13.12.2019

20:00

NTB, Gent

The Belly of an Architect is een filmdrama uit 1987, geschreven en geregisseerd door Peter Greenaway, met originele muziek van Glenn Branca en Wim Mertens. Met Brian Dennehy en Chloe Webb in de hoofdrol werd de film genomineerd voor de Gouden Palm op het Filmfestival van Cannes in 1987. De Amerikaanse architect Stourley Kracklite komt aan in Italië om een jaar in het prachtige historische kader van Rome te werken. Hij heeft de opdracht gekregen om een tentoonstelling te bouwen in Rome gewijd aan de architectuur van zijn held, de postrevolutionaire Franse architect, Étienne-Louis Boullée (1728-1799). Er rijzen twijfels bij zijn Italiaanse collega's over de legitimiteit van Boullée in het pantheon van beroemde architecten, misschien omdat Boullée een inspiratiebron zou zijn geweest voor Adolf Hitlers architect Albert Speer. Wegens zijn onvermoeibare toewijding aan het project verslechtert het huwelijk van Kracklite, evenals zijn gezondheid. Zijn sociale en fysieke verval komt overeen met de teloorgang van zijn idool Boullée, die tot de 20ste eeuw nauwelijks bekend was. Kracklite raakt tevens geobsedeerd door de historische figuur Caesar Augustus nadat hij had gehoord dat Livia, zijn vrouw, hem vermoedelijk vergiftigde. Kracklite gaat ervan uit dat zijn eigen vrouw, Louisa, hetzelfde probeert te doen omdat hij last heeft van toenemende buikpijn.

Boullée ontwierp prachtige gebouwen en graven, meestal nooit gebouwd, voor een stad die hij nooit zag: Rome. Met zijn prachtige architectuur, zowel oud als modern, zo doordrongen door de geschiedenis van de mens en de wereld zelf, vormt Rome een ongelooflijke achtergrond. Voor Peter Greenaway, een regisseur die kleur, compositie en de taal van de film gebruikt om buitengewone films te maken die eruitzien als barok- of renaissanceschilderijen die tot leven komen, was Rome de perfecte match voor deze film.

KALENDER WERKJAAR 2019

Do 24.01

LEZING
GENT

Onvoltooid verleden

Lezing door Sofie De Caigny, directeur VAI

EVENT
Gent

Nieuwjaarsdrink

Opening themajaar Palimpsest

Vr 08.02

EVENT
GENT

Archipel Architectuurquiz

Vragen uit het rijke architectuur archief

Wo 20.02

EVENT
BRUSSEL

Danish Design Days

Tentoonstelling en lezingen

22.02 —
24.02EVENT
BRUGGE

SLOW (36h)

Diep ingewortelde tradities in hedendaags Japan

Wo 06.03

LEZING
GENT

Francesca Torzo (IT): The things we know

The Maarten Van Severen Chair #4

Do 21.03

LEZING
GENT

Rotor: Mottainai

Lezing over eigen werk

Do 25.04

LEZING
MOESKROEN

Vers plus de bien être / V+

Lezing over eigen werk

23.04 —
03.05FILM
BRUGGE

MOOOV Filmfestival

Met Leo Van Broeck en Dertien12

Za 18.05

FIETSTOCHT
GENT

Het Gentse stadsweefsel herweven

Gent bouwt aan een toekomst

Do 23.05

LEZING
LICHTERVELDE

Jonge Architecten #5

Raamwerk en m u r m u u r

23.05 —
25.05

REIS

Wallonië

Down under, episode #1

Do 06.06

LEZING
BRUSSEL

Transformatie van Kanal Brussel

Over het werk van noA architecten

Do 13.06	LEZING ANTWERPEN	Het vernieuwde KMSKA Een zoom-in door KAAN architecten (NL)	
Za 22.06	UITSTAP WEST-VLAANDEREN	Op zoek naar buitenruimte Over het werk van Studio Basta	
Do 05.09	LEZING GENT	Herinneringen in architectuur Lezing door Wim Denslagen (NL)	
Di 24.09	LEZINGEN GENT	PechaKucha#6	
Do 26.09	SYMPOSIUM GENT	Musea: naar een open access architectuur? Bouwplannen voor het Design Museum Gent	
Najaar 2019	LEZING NTB	Smiljan Radić (CL): A different Chile Lezing over eigen werk	
Do 17.10	LEZING GENT	Bauhaus 1919-2019 Lezing door Magdalena Droste (D)	
Do 24.10	LEZINGEN KORTRIJK	Architecten#6 in Kortrijk Lieven Dejaeghere en Denis Dujardin	
24.10 — 03.11	REIS BACKPACKEDITIE	Japan Naar het land van de rijzende zon	
09.11 — 13.11	REIS DUITSLAND	Bauhaus 1919-2019 Berlijn, Weimar, Dessau	
Zo 17.11	EVENT GENT	Kunstendag voor kinderen Op verkenning in de Vooruit	
Do 21.11	LEZING GENT	Filip Dujardin: Van pixel naar baksteen Lezing over eigen werk	
Do 05.12	LEZING NTB	Go Hasegawa (JP): Bridging the gap Lezing over eigen werk	
Vr 13.12	FILM GENT	The Belly of an Architect Film van Peter Greenaway	

VRAAG EN ANTWOORD

01

Palimpsest
gaat over
een permanent
proces van
schrijven en
herschrijven
doorheen
de tijd, dus,
over het linken
van verleden
met heden
en toekomst.

Alles wordt
gelaagd door
het vervliegen
van de tijd,
of het nu gaat
over de ruimte,
of over het
geheugen,
over materialen,
over sporen,...

Wat betekent
palimpsest
voor u?

DMOA is herkenbaar aan het proces eerder dan aan het eindresultaat. Elk project heeft een totaal andere outcome ondanks dat de aanpak steeds dezelfde is. Nochtans is ons einddoel steeds dezelfde: een op maat gemaakte biotoop, product of oplossing creëren gebaseerd op context, wensen en noden. Tijdens het proces wordt telkens teruggegrepen naar een combinatie van oude ambachten met moderne hedendaagse technieken. Hierdoor ontstaat er vaak innovatie waarbij oude en nieuwe lagen samen gaan. Dit zou je onze persoonlijke palimpsest kunnen noemen.

Benjamin Deneff
DMOA

Palimpsest is voor mij, muzikmens, vergankelijkheid én continuïteit, een constante heruitvinding van een gevoel in ons diepste binnenste. Muziek kan alleen klinken in het nu, ze moet worden gerecreëerd of ze is niet, ongeacht of een compositie eeuwen of uren geleden werd bedacht, of ze op papier staat, mondeling werd overgeleverd, of ter plekke geïmproviseerd. En dan, als de laatste klank wegsterft, keert de stilte terug. Maar bestaat zo'n permanente staat van niets wel? Of is de wereld, al is het maar een heel klein beetje, getekend door de muziek die er ooit klonk?

Albert Edelman
Artistiek coördinator
Concertgebouw Brugge

Voor mij betekent Palimpsest de ruimtelijke EN de menselijke gelaagdheid van een plek. Met beide willen/moeten we bij ieder project heel hard rekening houden. Kunstenaar Alexandro Farto (vihs) illustreert deze gedachte volgens mij uitermate met zijn werken. Letterlijk en figuurlijk gelaagd.

Kenny Windels en Bert Busschaert

Studio Basta

Het landschap is één en al palimpsest. Het is iets wat me mateloos fascineert. Mits een geoefend oog kan je verschillende lagen ontwaren. De onderste laag is de geomorfologische structuur of de hypotext. Het ongeschreven blad. De mens heeft die laag al heel vaak overschreven. In Europa vind je nog zelden pure hypotextuele landschappen. Het haalt ook de vraag naar *authenticiteit* naar boven. Mensen blijken het begrip een zekere meerwaarde toe te bedelen. Authenticiteit is iets onaangeroerd, iets *oorspronkelijks*.

De vraag is, of dat wel een intrinsieke meerwaarde heeft. De geomorfologische structuur van een landschap is zelf onderhevig aan allerlei veranderingsprocessen zoals bijvoorbeeld erosie: de natuurkrachten die hun eigen kracht en wetmatigheid hebben, die de menselijke artefacten voortdurend bestoken. Maar die de voorheen ontstane vormen van de natuur zelf altijd maar weer met veranderende krachten aantasten. Zoals de Grieken het kernachtig stelden. *Panta rhei*. Alles vliedt. Alles vloeit.

Denis Dujardin

VTI Kortrijk. De oorspronkelijke speelplaats, met gevels in een uitgesproken schoolarchitectuur uit de jaren 30, kreeg in de jaren 50 een imposante overkapping, geschraagd door gelamineerde spanten. In 2003 spaarde een nieuwe ingreep een gleuf uit in het dak; zo kwam een plek vrij van amper 2,60 m diep – tussen de voet van de spanten en de aangrenzende ateliers- voor een “Regionaal Technisch Centrum”, vertaald in de vorm van een kast van schrijnwerk en glas. De blankhouten, gelamineerde kolommen van het nieuwe volume flirten met de ritmering van de historische gevels en het materiaal van de overkapping. Omdat de renovatie van de overkapping om financiële redenen niet langer een optie bleek werd in 2013 de overkapping afgebroken. De oorspronkelijke ontworpen architectuur komt in een totaal onverwachte nieuwe context.

Lieven Dejaeghere

Vaak zijn onze gebouwen letterlijk een palimpsest. We overschrijven oude gebouwen of locaties met nieuwe architectuur, vaak met resten van het oude zichtbaar. Ook zou je kunnen zeggen dat veel jonge bureaus bezig zijn met herinterpreteren van oude (vormelijke) architecturale taal, op de rand van pastiche en kitsch, waarbij heel voelbaar wordt hoe onze culturele appreciatie generatie na generatie bijgeschaafd en zachtjes overschreven wordt. De *witte dozen*-architectuur die nu als mainstream hedendaags geldt – maar ooit nieuw en verfrissend was –, pretendeert dogmatisch boven de evolutionaire ontwikkeling van de architectuur te staan. Daar gaat een jonge generatie ontwerpers tegenin met zin voor metier en een gulzige blik naar alle architecturale productie die de geschiedenis heeft voortgebracht.

Tim Peeters

Hieronder een afbeelding van een schilderij gemaakt door Markus Schinwald. Correctie... hij heeft het aangepast. De kunstenaar koopt bestaande portretten in antiquariaten of op rommelmarkten. Aan elk portret wordt telkens een bevreemdende, specifieke gimmick toegevoegd. Het zijn *gelaatsproteses* die de expressie van de afgebeelde persoon hebben vormgegeven. Ze verbeelden wat werd weggelaten en tonen de complexiteit van het ogenschijnlijk banale. Het onderbouwd uitbalanceren van het aanwezige en het nieuwe is de nuance die wij onszelf willen voorhouden en waar onze sterkte zit. Het levert ons inziens een rijkere gelaagdheid die projecten meer weerbaar maakt, resistenter, zelfbewuster en dus duurzamer. Identiteit genereren via het ingrijpen, het *maken*, *mouleren* van context is hoe wij opdrachten benaderen, ongeacht schaal of programma. Zoeken naar en het geven van identiteit vinden wij essentieel.

Bram Vangampelaere

Puls architecten

Palimpsest staat in architectuur voor het feit dat gebouwen geen statische objecten zijn maar processen van permanente verandering. Een gebouw sterft op de dag dat het definitief stopt met veranderen. En dat geldt eigenlijk ook voor monumenten, die beter verdienen dan statisch bevroren of opgezet te worden als een dood dier. Als ook zij *in leven* moeten gehouden worden, dan moeten we meer dan ooit open staan voor een erfgoedvisie die mikt op permanente verandering. Ook bewaren is dus een dynamisch iets, een gesprek met opeenvolgende zinnen die betekenis na betekenis elkaar doen overlappen. Conservatie is een conversatie.

De Mouterij – huisvestingsproject – geveldetail
Bogdan & Van Broeck

Leo Van Broeck

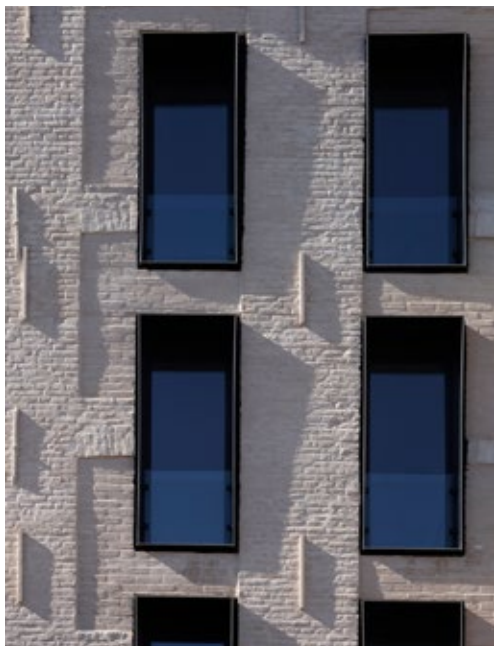
Vlaams Bouwmeester

De Europese stad is een palimpsest. Ze is het resultaat van een aaneenschakeling van weg gommen, hergebruiken en toevoegen. Die processen gebeurden soms bewust, soms achteloos, maar steeds vanuit een eigentijdse visie op de stad. De stad als grondstof voor haar eigen ontwikkeling. De monnik die bestaande vellen hergebruikt om duur perkament uit te sparen, was niet bezig met de betekenis van wat er door zijn voorgangers te boek was gesteld. Hij dacht alleen vanuit de materiële behoefte van het heden. In die zin loopt de metafoor van de stad als palimpsest ook mank. De sleutel om zinvol om te gaan met het verleden ligt wel in het vooruit denken, maar dat wordt steeds opgeladen door respect te tonen voor wat eerdere generaties toevoegden.

Sofie De Caigny

VAi

Palimpsest gaat over wat voorafging. Het is het residu van het verleden. Je kan het eigenlijk niet ontlopen. We hebben het verleden nodig om te voelen en te denken. Werken met het idee van palimpsest maakt dit expliciet.

Philippe Viérin

noA architecten

Met steeds meer goesting omgaan met de rijkdom en de grenzen van deze wereld. Door het vol goesting afstoffen van oude grenzen, het met daadkracht verwerken van huidige, en het vol verbeelding inschatten van toekomstige, zuigen we minzaam op wat wàs, analyseren we wat is, en kijken we vol vertrouwen uit naar wat kàn of zàl komen. We vallen, staan terug op, in herhalende pogingen om steeds zàchter te vallen. We tésten, beredeneren en plannen ver vooruit, maar genieten vooral (en steeds meer) van het toeval, het tijdelijke en het spontane. Bouwen, slopen en herbouwen is voor ons van belang, maar het aanhoren, herkauwen en verder fluisteren van verhalen evenzeer..

Vol inzicht omgaan met het onvoltooid verleden vraagt tijd, véél tijd... léder jaar opnieuw, met een betere wereld voor ogen, een gàns leven lang.

"It takes a lifetime to make an achievement"

Raymond van het Groenewoud, MIA's 2018

Lennart Claeys, Tom Gantois,

Peter Bernaerts

Dertien12

Ik vind het spannend als ik plots begrijp, door het vinden van sporen, hoe een gebouw ooit bedacht en geconstrueerd werd. Die verwondering kunnen meedelen geeft voldoening.

Toen we de oude funderingskoppen van het COOP gebouw tegenkwamen bij het uitdiepen van een ogenschijnlijk met puin volgestorte kelder, stonden we voor een raadsel.

Ergens halverwege staken ze, reusachtige klompen beton, maar we besloten ze te integreren, hoewel het lastenboek in een volledig nieuwe draagstructuur voorzag.

Groot en log vertellen ze het verhaal van het gebouw dat er bovenop staat en we kunnen alleen maar speculeren waarom alle andere funderingskoppen laag genoeg zaten, maar deze vier niet.

Geert LM Pauwels

DIAL architects

02

We traceren inspiratie, de onderliggende liggers, de onzichtbare krachten die een project sturen.

Kan je palimpsest in een bepaald werk relateren aan

een inspire-
rend beeld
of citaat
of gedachte
of tekening
of...?

Maquette (Sint-Amands)
Freek Dendooven en Gijs De Cock
Raamwerk
↓

Voor mij is een ingreep in een landschap altijd een *onderhandeling*. Je grijpt in, maar vanaf dag één zijn er tegenkrachten die je ingreep teniet willen doen. Het is een nooit ophoudend proces. Als je niets doet dan wordt in de meeste delen van de wereld alles opnieuw bos. Je moet blijvend ingrijpen, anders wordt jouw ingreep over-ruled. Permanent. Er is geen beter beeld dat dit proces aantoont, dan overgroeide en in onbruik geraakte spoorwegen. Een lineair, plaatsoverstijgend verbindings-element wordt zo snel als mogelijk weer ingepalmd door natuurlijke processen.

Denis Dujardin

Het beeld van ons eigen architectenkantoor. Toepassen van een eeuwenoude techniek van aangestampte aarde vertaald naar een moderne uitvoering.

Benjamin Deneff

DMOA

De zijgevel van Uyttenhove laat een stuk oude gevelopbouw en oud schrijnwerk onveranderd zichtbaar, en overschrijft alles en rond in Belgisch hemelsblauw.

Tim Peeters

Benoît tekent en hertekent, tot het goed is. Tussen de krachtige lijnen, gomt hij zo goed als hij kan. Wat voorafging zorgt voor diepte en beweging.

Philippe Viérin

noA architecten

Het vinden van (oudere) beelden die een pasgeboren ontwerp steunen totdat het -nog wankel- op eigen poten kan staan, is één van de plezierigste dingen uit ons vak. We herkennen er iets in waar we zelf naar op zoek waren... een glimp soms nog maar.

En, geef toe, herkennen doet ons deugd, zeker als het van je eigen gedachten is!

Als men bij het samenwerken mekaar probeert iets in de oren te gieten, zijn beelden de beste trechters. Een sterk (voor)beeld als palimpsest brengt ons een taal waarvan we niet wisten dat ze in ons hoofd zat. Dan begint het onderzoek terug, niet persé bewust: welke sporen zijn te behouden, te veranderen of te verwerpen van deze drager. Herkennen, meelopen en mogelijk weer verlaten van oude paden in een ontwerpproces.

**Tinne Verwerft, Pieter Vanderhoydonck,
Koen Van Delsen**
m u r m u u r

Hierbij twee beelden die een rechtstreekse aanleiding waren tot het ontwerp en het verder schrijven aan het verhaal van de Republiek: de historische foto van het dak gaf ons de oplossing voor de hedendaagse inbreiding van de site Republiek. De schilderijen van de kandelaars dateren nog van toen het gebouw een concertzaal was. Eeuwenlang zijn mensen gepassioneerd met dit gebouw bezig geweest. Wij schreven het voorlopig laatste hoofdstuk, maar velen zullen nog volgen. De geschilderde bol-lamp werd meegenomen in de nieuwe (zelfgemaakte) verlichting van het café. De foto van het dak en de foto van die kandelaar tonen de passie waarmee er vroeger aan deze site gewerkt werd en de goesting waarmee wij aan de slag gingen. Dit leidde niet enkel tot een verhaal van stenen, maar ook tot een verhaal van mensen, spontaniteit en ontmoeting!

**Lennart Claeys, Tom Gantois,
Peter Bernaerts**
Dertien12
↓

03

Palimpsest
kan mislezen
worden
als traditie.
Palimpsest
is verleden,
heden EN
toekomst.

Kan je
je hierin
terugvinden?

Palimpsest is het proces van het vlieden der tijd, dat mits nauwkeurige blik in zijn gelaagdheid wordt herkend. Er is geen beter beeld dat de tijd op een gestolde manier uitdrukt dan een palimpsest.

Denis Dujardin

Museum of Moving Practice. Residentie van collectief 019 in Design Museum Gent, 2017.

Verleden, heden en toekomst

Katrien Laporte

Design Museum Gent

Soms zijn gebouwen het geheugen van de plaats. Als laatste der mohikanen, worden ze niet altijd gehoord of gezien. *Dringend vernieuwen* denkt de mens...

Deze stal in een alpendorp, had ruime windspleten tussen de balken. De architecten winhov/haratori wilden hem behouden, ondermeer om het weefsel van het dorp intact te houden. Stal werd huis... de luchtspleten gevuld met stro en leem. Letterlijk een palimpsest... de oude balken, het bouw materiaal, als perkament overgeleverd aan een nieuwe tijd en andere inhoud. Maar ook een palimpsest als overdrager van sporen, gebruiken en zelfs een tactiliteit uit een verleden... het geheugen sterkend, het *nu* wordt gelaagd. We geloven dat een *nu* met wortels de tand des tijds beter zal doorstaan.

En als we het toch over materialen hebben... we moeten er zo zuinig op zijn als op het duurste perkament. Zorgzaam en bedachtzaam. Niks is nog om weg te gooien... of eigenlijk weggoaien bestaat niet, want het belandt altijd ergens. We weten het, maar het moet nog tot een reflex uitgroeien om er consequent naar te handelen. Reflexen groeien niet vanzelf. Dus we beitelen het in stenen tafelen: sluiten die kringlopen!

**Tinne Verwerft, Pieter Vanderhoydonck,
Koen Van Delsen**

m u r m u u r

Traditie is ook een verbond tussen verleden en toekomst. In die zin zijn wij traditionele architecten.

Philippe Viérin

noA architecten

Door combinatie van oude ambachten (craftsmanship) en nieuwe technologie kom je tot meertalige innovatie. Ook onze *Maggie Shelter* is hier een voorbeeld van waarbij de principes van een Yurt worden herdacht om een circulaire noodshelter te kunnen bouwen vanuit een bouw pakket met hedendaagse materialen.

Benjamin Deneff

DMOA

04

Architectuur
is geheugen.
Waarheen we
ook gaan of
kijken, wat we
ook doen, we
ondergaan per-
manent impul-
sen. Reizen,
gesprekken,
tentoonstellin-
gen, onder-
wijs, lezingen,
beelden, ...

Het onder-
bewustzijn
slaat
permanent
informatie op.
Deze bagage
maakt tot
wie we
zijn, leidt
ons in onze
beslissingen.

Is palimpsest
inherent
aanwezig?

Het geheugen is in zijn intrinsiek karakter eveneens een palimpsest. Het aspect *onder* van onder-bewustzijn illustreert op zich al de gelaagdheid. Alle lagen zijn een neerslag van een moment in de tijd.

Denis Dujardin

Wij brengen bestaande technieken en inzichten samen tot nieuwe eindresultaten. We bedenken niet elk onderdeel opnieuw maar maken nieuwe combinaties en toepassingen. Hierdoor is palimpsest sowieso inherent aanwezig.

Benjamin Deneff

DMOA

Colofon

ARCHIPEL

Dracenastraat 33
9000 Gent
info@archipelvzw.be
www.archipelvzw.be

VOORZITTER

Bruno Vanbesien

ARTISTIEK LEIDER

Hera Van Sande

COÖRDINATOR

Inge De Keyser

SECRETARIAAT

Martine Pollier
Tempelhof 21
8000 Brugge

RAAD VAN BESTUUR

Sigrid Decramer
Annie Demeulemeester
Lisa De Visscher
Arnout Fonck, penningmeester
Marc Felix
Eva Lo
Frederik Tomme
Bruno Vanbesien
Géry Vandenabeele
Joost Vanhove

ALGEMENE VERGADERING

Frederik Ampe
Ignace Berten
Filip Cantyn
Koen Cappon
Philip Cardinael
Matthias Decler
Roland Decorte
Anne Decruy
Dirk De Meyer
Patrick Derycker
Franky Devos
Pieter Dossche
Miek Goossens
Matthias Hemelsoet
Peter Lacoere
Katrien Laporte
Dominique Pieters
Lies Trybou
Jeroen Vanacker
Jan Vandewalle
Philippe Viérin

SAMENSTELLING

Hera Van Sande

EINDREDACTIE

Inge De Keyser
Hera Van Sande

GRAFISCH ONTWERP

Ronny en Johnny.be

V.U.

Bruno Vanbesien

DATUM UITGAVE

01/2019

Copyright

Cover Filip Dujardin – zonder titel
uit de reeks 'Fictions' - 2007

P 10 - 11 John Cutrell
P 16 - 17 Hannah Van Eenoohe
P 18 - 19 Francesca Torzo -
Antoine Lebot

P 20 - 21 Hugo Mancini - OBeart
P 22 - 23 Maxime Delvaux, V+
P 24 - 25 Dertien2
P 28 Filip Dujardin
P 29 Stijn Bollaert
P 30 - 31 noA architecten / EM2N /
Sergison Bates

P 32 - 33 KAAN architecten,
P 33 Karin Borghouts
P 34 - 35 Michiel De Cleene
P 36 - 37 Creative Commons
P 38 - 39 Acht optien architecten

Durv ontwerpers
1. Siel Gybels - durv a & o
2. Jona Suys -
www.marblemoon.be

Ha architecten:
1. Ha architecten
2. Koen Van Damme
Puls architecten
1. M. Vanhoutteghem
2. Puls architecten
Roelijin: Hugo Van Beveren
Tim Peeters architecten:
Stijn Bollaert

P 40 - 41 Michiel De Cleene
P 42 - 43 Veronique Hours en
Fabien Mauduit

P 44 - 45 Creative Commons

P 46 Tim Van de Velde

P 47 Denis Dujardin

P 48 - 49 Reinhart Cosaert

P 50 - 51 Filip Dujardin

P 52 - 53 Go Hasegawa
and Associates,
kleine foto: Ivan Baan

P 68 links: Stijn Bollaert

P 68 rechts: Benoît van Innis

P 70 links: Michiel De Cleene

P 73 Ningbo Historic Museum,
Wang Shu, 2008

Sponsors

Lezing- en
eventsponsors

Partners

CONCERTGEBOUW

we are
the next generation
WEEK VAN HET ONTWERPEN

Design museum Gent

STADSBOUWMESTERS
GENT

THE MAARTEN VAN SEVEREN
FOUNDATION

Trendafwerking Niko Pure dark bamboo

Donker, exotisch en luxueus

Op zoek naar een nieuwe afwerking voor je schakelmateriaal en stopcontacten? Niko Pure dark bamboo past perfect bij de nieuwste interieurtrends: donker, exotisch en luxueus. De afdekplaat is gemaakt van echte, duurzame bamboe waardoor de fijne vezelstructuur op geen enkel exemplaar dezelfde is. Zo voelt dit afdekplaatje warm en zacht aan. Het duurzame plaatje wordt met de hand bewerkt en wordt afgewerkt met een antracietkleurige of gouden rand en toets.

Ontdek al onze afwerkingen bij jou thuis. Download de Switch Niko app in de App Store of Google Play.
De contrastafbeelding vind je op www.niko.eu/switch-niko-app.

www.niko.eu/switchtobeauty

niko
Illuminating ideas.

Celebrating continuity celebrating change

The first VOLA taps were designed in 1968 by Arne Jacobsen for the National Bank of Denmark. During the recent years VOLA has introduced several new products that have received international design awards.

VOLA is manufactured in Denmark according to the strictest environmental requirements.

vola®

VOLA Studio
Tour & Taxis
Havenlaan 86C
1000-Bruxelles
Tel.: 02 465 96 00

sales@vola.be
www.vola.be

PORCELANOSA

grupo

The exclusive charm of the terrazzo has captivated not only the flooring of the most modernist projects, but also the wall tiles and façades.

In line with this, the Ceppo Series projects the essence of nature through its untuned textured finish.

The ceramic stone by Porcelanosa gives character and sophistication to any architectural space seeking its own identity. Unique, resistant and cutting-edge design.

PORCELANOSA BELGIUM
Theofiel de Biestraat 8
2220 Heist op den Berg
tel: 015/25.33.66

info@porcelanosa.be
www.porcelanosa.com

BOUWEN MET BETON

MULTIPLE architecture & urbanism - foto Nathalie Balfroid

FEBELCEM, de Federatie van de Belgische Cementnijverheid

- advies van ingenieurs
- analyses in laboratorium
- documentatie en eigen publicaties

Vorstlaan 68 b11 | 1170 Brussel | www.febelcem.be | info@febelcem.be | +32 (0)2 645 52 11

PARTNER VAN **infobeton.be**

SIT **WELL**. FEEL **WELL**.
LOOK **WELL**.

Maak kennis met de Ahrend WELL COLLECTION: een serie moderne, frisse en comfortabele bezoekers- en vergaderstoelen. Eén zitschaal past op acht verschillende onderstellen. Door het frame, de kuip, kleur én bekleding naar eigen smaak aan te passen, creëer je in een handomdraai een stoel dat perfect in je uniek interieur past.

Ontdek onze collectie
www.ahrend.com

cahier

Cahier is een periodieke
publicatie van Archipel.

Archipel is passie voor
hedendaagse architectuur.

info@archipelvzw.be
www.archipelvzw.be

cahier

Cahier is een periodiek
publicatie van Archipel.

Archipel is passie voor
hedendaagse architectuur.

info@archipelvzw.be
www.archipelvzw.be

ARCHIPEL